

הָאָפוֹס שֶׁל מִשְׁפַּחַת סְלוּמוֹן

בשנת תכ"ד (1862) הקים את הדפוס העברי הראשון בירושלים, והוציא את העיתון העברי הראשון "הלכנו".

ועל הסב של סבא, ר' זלמן צורה. הוא הוא ר' זלמן שניצא לחפש את עשרת השבטים במדברות-ערב. הוא הוא האיש שנכנס לירושלים בגניבה מחופש כיהודי ספרדי, (אשכנזים לא יכלו אז להיכנס לירושלים, מפני שהערבים דרשו מהם לשלם להם חוב בן שלושה זורות, מימי ר' יהודה החסיד). הוא הוא האיש שנסע כעבור זמן לסטמבול (בתורכיה) ללמוד את המלכת הצורפות (עבודה בכסף וזהב), וביקר אצל השולטן כדי להוציא ממנו אישור שהחוב התיישו, ואין לשלם אותו. וכך פדה (הציל) את חורבת ר' יהודה החסיד ופתח את שערי ירושלים בפני האשכנזים. הערבים לא סלחו לו זאת — בוקר אחד, בדרכו לבית-הכנסת, דקר אותו ערבי בחרב, והוא נפל ומת. אזלי שכתאי צבי?

ועל האב של הסבא השני, מספר ר' שלוימה זלמן, הלא הוא ר' שלוימה טולוצ'יני, זה שהגאון מווילנה סיפר עליו: הוא ירד לספינת מפרשים, שנים אחרות לפני עליית תלמידי הגר"א. חצי שנה נסע באונייה. כשהגיע לסטמבול חיכה עד שתצטרף שיירה ששניה לירושלים.

יום אחד תפסו שוודינים אותו ועוד יהודי והציגו אותם למכירה בשוקי-העבדים של סטמבול. יום יום כאו אנשים ומיששו בשרידיהם הרפים. חלשים) — מיששו ולא קנו. עד שבא תורכי זקן, שהוליד אתריו שני חמורים

לפני חמש-עשרה שנה מלאו מאה שנים לדפוס סלומון, הדפוס הראשון בארץ. לכבוד המאורע באה עיתונאית לראיון את בעל הדפוס, ר' שלמה זלמן סלומון.

היא נכנסה לחצר של הדפוס, חצראבן ירושלמית ועמדו שם זקן אחד ושני צעירים והתנוכחו בטון גבוה. "נדאי תפרוץ כאן שביתה", חשבה העיתונאית. היא נכנסה לתוך אולם המכונות — ומצאה כי המכונות העתיקות עובדות בקצב מלא, והסדרים בלוי וסוסובר כפופים על עמוד העיתון ומסדרים כותרות בדונה (שמחה).

"לא, לא תפרוץ שביתה" — חשבה העיתונאית וחזרה לחצר לשמוע על מה זה מתנוכחים שם. ועל מה התנוכחו? "מלה שכותבים אותה בשתי יודין — איפה בא החיריק — מתחת ליוד הראשונה או השנייה? סלומון אמר: מתחת ליוד הראשונה; הפועלים אמרו: מתחת לשנייה..."

היסטוריה וחדשות השבוע, ממשיך ר' שלוימה זלמן סלומון, יהודי המתקרב לגבורות, לחיות כפי שחי תמיד: מתנוכח עם פועליו או בנו — הממשיך את המסורת ועובד בדפוס המשפחתי — כאשר אינו מתנוכח על חיריק וקמץ, על הלכה או מאמר חז"ל — תמצאו אותו סוחב חבילות נייר כבדות, או מוסיף צבע למכונות הישנות, השואגות (צועקות) כשהן מדפיסות גיליון חדש של העיתון. בעקבות עשרת השבטים יהודי זה הוא אוצר בלום (מלא וגדוש) של סיפורים נפלאים. סיפורים: אגדות מדור הנפילים (ענקים): על סבו, ר' יואל-מיושיה סלומון, זה מן הבקלה, אותו איש שייסד את פתח-תקוה, הקים את נחלת-שבועה, דחה כיסא-רבנות שהציעו לו בקובנה, ובמקום זאת חזר לירושלים וקנה בכספי הנדוניה מכשיר-דפוס, "הלכנו".

כו, על כך מתנוכחים בדפוס בו מאה שנה, מחייר ר' שלוימה זלמן, וניצוץ של פיקחות מרוכזת נדלק מעבר למשקפיו, המכוסים כתמי דפוס. אנו יושבים בחדר זעיר — חדר-כריכה במקורו — החדר מלא ערימות נייר, ספרי קודש, כוננית עתיקה. בפניה כפוף יגאל, עורך המשנה של "למתחיל" אל שולחן קטן אפור שצבעו דהה (ירד) לפני שנים. ליד השולחן הנה מעמדים שני עיתונים — "למתחיל" ו"שער": כשם שעשו כאן לפנינו שני עיתונים אחרים שכבר הפכו להיסטוריה ולאגדה — "הלכנו" ו"יהודה וירושלים". מעל השולחן — פתקי התכתבות: "גאל, רחל מחפשת אותה בנרות!" "שמיר, אני בקפה נאותה." "רחל, איפה עמוד 18" "הצילום הגיע!" "מה קרה לגלופה?" בערבוביה זו של חדש וישו,

אל האדמה. כנפיות של בטלנים — מספר ר' שלוימה זלמן — היו מתאספות ליד חצר החורבה של ר' יהודה החסיד — לדבר, לשמוע חדשות. אמר אברך אחד: "מוישה רוצה להפוך את כולנו לאיכרים... ומה יעשה, במחילה, אם תקום פרה ביום השבת ותברח אל מחוץ לתחום שבת? איך ירדוף?"

צחקו האברכים צחוק גדול — ובאמצע הצחוק מופיע סבא. מיד השתתקו כולם מפני כבודו. אך תמיד ובכל מקום יש סכסכנים (אינטריגאנטים). והנה גם לו סכסכו אחד ואומר: "ר' מיישה מדברים עליך..."

"עלי? מה אומרים?"
"נג, תגיד לו, תגיד" — האיצו בו האברכים.

הסכסכו לא רצה להגיד. אז גם בחור אחר נגילה לו במה דיברו.

ובזכות זה — אעבור את הלידה בשלום גם בלי מוסיקה."

כשנולד הבן, שלחו להודיע לאב, כדי שישוב הביתה לברית. טלגרה, טלפון, דואר-אקספרס — כל אלה לא היו אז. שלחו פרשים לחפש אותו בערבות יריחו. עד שמצאו אותו — עקרו ימים אחדים, כי הוא הסתובב בשטח עם המודדים ועם הבדווים, ואיש לא ידע איפה הוא בדיוק. וכך הגיע מן השדה ישר לברית. כשנכנס — היה שחור כפחם, מן השמש והדרכים. אמרו הנשים זו לזו: "מי זה? זה מוישה הפיה?" ענתה סבתא: "כן, זהו מוסיקה האמיתי: כך הוא רוצה להיראות."

והיה אם תברח פרה בשבת...
אך לא כך קיבלו אנשי ירושלים את חזונו של ר' יואל-מיישה לשוב

וקנה אותם בזיל-הזול. השניים התפלאו מאוד כאשר הן הושבו אותם על החמורים והלך אחריהם עד הגבול הסורי. שם הסביר להם כיצד ימשיכו לרכוב לירושלים, והשאר להם את החמורים — ונעלם.

ומי היה התורכי? גוי? יהודי? "אני יודע רק מה שסיפרו לי" — אומר ר' שלוימה זלמן — "סיפרו לי כי אבא של סבא חשב שזה היה שבתאי צבי..."
זה מוסיקה הפיה.

ואין גבול לסיפורים... ר' שלוימה זלמן מספר על הדוד, זה שיצא עם צרור-כסף מירושלים למושבה החדשה פתח-תקונה שעבדו אז בכנייתה. בדרך ארבו לו שודדים וזכות שכלו ומקלו הטוב ניצל. ואך תפס את אחד השודדים, שלא היה אלא אחד מופעליו הערבים שכגד בו. איך הביא אותו לפתח-תקונה, ואיך היכו אותו מכות נאמנות ושלחו אותו לדרך — כי יהודים הם רחמנים-כנערים-רחמנים...

ועל סבתא, רעייתו של ר' יואל-מיישה (מן השיר), שגידלה את לדיה למצוות ולמעשים טובים, באותו חדר עצמו שבו פעל הדפוס בשעות היום. והנה, יום אחד, כשהייתה בסוף הריונה, והכית מלא תינוקות, עזב אותה והלך לקנות אדמות ביריחו. אותה גם סבתא נאלצה (הייתה מוכרחה) גם להגן על בעלה מפני הלשון הארוכה של שכנות "טובות", שגיגו אותו על כך. "הוא הלוא נוסע לבנות את ארץ-ישראל!" —

אמרה (ור' שלוימה זלמן מתקה את קולה העורג של סבתו), "הלוא לשם כך מיוונו, שאפנו, התפללנו!

ענה להם סבא: "מה אעשה אם תברח פרה בשבת? ראשית, צריך לראות שתהיה לי פרה. וכשיש לאדם פרה, עליו לשמור עליה שלא תברח — לא רק בשבת, אלא גם ביום-חול. ושלישית, אם תברח ודווקא בשבת — נעשה מה שעשו אבותינו, משה רבנו, שאול המלך וגדולים כמוהם, ונלך לחפש אותה..."

מהריטורה, כדי למות בחברון ר' שלומיה זלמן חזון ונזכר בסבא ר' שלומיה טולוצ'ינר ז"ל, שכתב לבני-ביתו בטולוצ'ין את אשר קרה לו בדרך. איד נמכר לעבד ואיד עלה לארץ. בנו, ר' טוביה, לא נרתע (לא נבהל). יחד עם קרובו ר' יצחק יצא גם הוא לדרך. שניהם היו לומדי-תורה מופלגים (גדולים וחשובים), אבל בארץ עבדו כסבלים, נרק בלילות למדו תורה.

לילה אחד, כשהיה ר' שלומיה טולוצ'ינר בשפת, חלם העולם שהגיעה שעתו לעבור מן העולם. כיוון שרצה למות בחברון ירד האבות — יצא מיד לדרך. והדרך הייתה אז קשה וארוכה. חלק ממנה הלך ברגל, וחלק רכב על גמלים. כשהגיע לירושלים, נכנס לבית-כנסת ספרדי להתפלל מנהג — והמשיך מיד בדרך. והנה הרגישו המתפללים כי קופת-הצדקה נגנבה. חשבו המתפללים: בודאי הור זה שהתפלל כאן (היה לבוש בגדים ישינים וקרועים) הוא הגנב. עד שתפסו אותו ליד קבר-רחל בבית-לחם.

התחנן לפניהם: "יהודים, רחמים... לא גנבתם... אני ממחר לחברון, אם תעכבו אותי לא אספיק להגיע".

אבל כל תחנוניו לא עזרו לו. הספרדים קשרו את ידיו ורגליו ורקבו אתו בחזרה לירושלים. עוד הם בדרך, והנה באו שליחים לקראתם וסיפרו כי הכסף נמצא. נבהלו האנשים מאוד וכיבשו את סליחתו, והפצירו בו לבוא אצלם, כדי שיערכו סעודה לכבודו. אבל הוא סירב לשמוע. "איני יכול להתעכב" — אמר והלך. וכשהגיע לחברון — צנח (נפל) ומת.

נשים השתתפו בעבודת הבניין ר' שלומיה זלמן ממשיך לדבר, ומעיין הסיפורים נובע:

ר' מרדכי צורה, בנו של זלמן צורה, נינו של שלומיה טולוצ'ינר, רצה לבנות בית-כנסת אשכנזי בירושלים, הלא הוא בית-הכנסת "בית-יעקב". כדי לקבל רשיון — נסע לסטמבול... יהודים היו מעט, בקושי מניין. לפעמים, כאשר חסר אחד למניין, היו לוקחים ילד שלא קלאו לו י"ג שנה, ושמים חומש (תורה) מתחת לבית-שחיזו, כדי שיוכל להשלים את המניין. אבל חזון לא חסר להם. וכשבנו בית-כנסת — הקימו אולם שיש בו מקום לאהל מתפללים.

ואיד בנו את בית-הכנסת! כולם השתתפו בעבודות הבניין. אפילו סבתא עבדה בבניין. נשים אומנם לא נהגו אז לעבוד בחוץ, אבל למען בניין בית-הכנסת היה הכול מותר!

דאגותיו של עזר "הלבנון" אנתנו היינו "מתנגדים" וכשהוציא סבא, ר' יואל-מוישה את "הלבנון", התקנאו בנו החסידים והוציאו עיתון משלהם, "החבצלת". העיתון שלהם לא

מלכך הצליח, והם הלשינו לשלטונות והודיעו, כי יש לסבא בית-דפוס בלי רשיון. ובכו, קם סבא, לקח את המכונות ויצא למצרים.

אילו מכונות כבר היו אז? הנה ארגו אותיות, והנה מכש-גליל לא גדול. זה היה הדפוס. היו מסדרים את האותיות, על גבי נייר דבק, הופכים את הנייר על אבו, מעבירים עליו את הגליל, סוגרים ומדפיסים... אחר-כך היו פותחים, מחליפים את הנייר וחוזרים על הפעולה. ארבעה אנשים היו פותחים וסוגרים את המכונה, ומדפיסים 200 עותקים (אקסמי פלרים) ביום-עבודה.

אבי ואחיו עבדו עם סבא. כל היום היו מתווכחים על פסוקי חז"ל. החיים היו אז מצוינים, וכל הדאגות היו, שקא לא מתאים פסוק פלוני לפסוק אלמוני...

בליקה היו סוגרים את המכש, שמים עליו שמיכות, ומשכיבים עליו את הילדים. בשבת היו מכסים אותה בצפיפה לבנה. ובכו סבא ירד עם הדפוס והעיתון למצרים, ומשם לפאריז, לברלין וללונדון. יהודים משכילים בכל העולם קראו את העיתון, עד שסבא קיבל רשיון מן הקונסול הגרמני בירושלים לחזור לארץ. כדי לא להרגיז את התורכים, שינה את שם העיתון ל"יהודה וירושלים". וכאשר התחילו להגיע הזמנות רבות לעיתון — קרה אסון. הבו של סבא, שהיה חמו, עלה על כיסא כדי לשים שמן במנורת-השבת, התהפר הכיסא, והבו נפל ונהרג. אמרה סבתא: "כמה רחום הוא ריבוננו של עולם! עכשיו, כשקרה לנו אסון כזה, הוא

